

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Állam- és Jogtudományi Kar

DOKTORI ISKOLA

Szivós Kristóf

Az eventualitás fejlődéstörténete és hatása az írásbeli perfelvételre

PhD-értekezés tézisei

Témavezetők:

Dr. Varga Norbert

habil. egyetemi docens

Magyar Jogtörténeti Tanszék

Dr. Pákozdi Zita

adjunktus

Civilisztikai Tudományok Intézete

Szeged

2023

Tartalomjegyzék – Inhalt

1. A témaválasztás indokai	2
2. Az értekezés kutatómódszertana	3
2.1. Jogtörténeti kutatás: a magyar perjogi hagyományok figyelembevétele.....	3
2.2. Dogmatikai szemlélet, a teleologikus jogértelmezés fontossága.....	5
2.3. Jogösszehasonlítás: az európai jogfejlődés vívmányainak figyelembevétele	7
3. A dolgozat felépítése	9
3.1. Dogmatikai alapok, történeti fejlődés.....	9
3.2. Az eventualitás érvényesülése a hatályos polgári perjogban.....	10
3. A kutatás eredményei	11
1. Die Gründe der Themenauswahl	17
2. Die angewandten Forschungsmethoden	18
2.1. Rechtshistorische Forschung	18
2.2. Dogmatische und teleologische Auslegung.....	19
2.3. Rechtsvergleichung	20
3. Die Struktur der Dissertation.....	22
3.1. Die dogmatischen Grundlagen und die historische Entwicklung.....	22
3.2. Die Anwendung der Eventualmaxime im geltenden Recht.....	24
4. Die Ergebnisse der Dissertation	24
A témakörrel összefüggő publikációk – Die themenspezifischen Publikationen.....	29

1. A témaválasztás indokai

A modern polgári perjogot az eljárások mihamarabbi befejezésére való törekvés jellemzi,¹ az eljárások hosszú időtartama az állandó kritikák középpontjában áll.² Az, hogy a perrend miképpen gondoskodik a koncentrációról, minden esetben az adott eljárás formájától és egészének struktúrájától függ.³

A szóbeliség és írásbeliség szerepe és egymáshoz való viszonya a perjogtudomány egy állandó témája, hiszen minden perjogi jogalkotás alapvető kérdését képezi. Ennek megválaszolása a kodifikáció során ugyanis az egész kódexre kihat, hiszen minden jogalkotásnak választ kell adnia az előadások későbbi (azaz nem megfelelő időben való) megtétele lehetőségének a kérdésére.⁴ Minden jogrendszer választ ad a perelhúzás megakadályozásának kérdésére, függetlenül a történeti fejlődésükben, koncepcionális felépítésükben megfigyelhető különbségektől.⁵

A gyors, olcsó és hatékony polgári per megvalósítása szintén állandó törekvés a jogalkotás során. A polgári per gyorsítása általános – mind az egyén, mind a közvélemény által egyaránt támasztott⁶ – igény, annak hiánya az igazságszolgáltatás hatékonyságát veszélyezteti.⁷

A polgári perrendtartás koncepciójában célként fogalmazódott meg a „perhatékonyság rendszerszintű megvalósítása”, mivel az akkori kódex „sem alapelvi szinten, sem a perszerkezet működéséből adódóan nem teszi lehetővé azoknak a perjogi mechanizmusoknak a kiaknázását, amellyel jelentősen előmozdítható lenne a perhatékonyság, a perelhúzás eredményes megakadályozása.”⁸ A kodifikáció eredményeként az Országgyűlés elfogadta a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX.

¹ Ullwer, Erhard: *Eventualmaxime und Beschleunigung im deutschen Zivilprozeß unter besonderer Berücksichtigung der BGH Rechtsprechung mit Gegenüberstellung schweizerischer Ausgestaltungen*. Univ. Diss., Laichingen/Württemberg, 1963. 1.

² Fasching, Hans W.: *Der mühsame Weg zur Prozeßbeschleunigung. Neue Entwicklungen im österreichischen Zivilprozess*. In: Nakamura, Hideo et al. (szerk.): *Festschrift für Kostas E. Beys dem Rechtsdenker in attischer Dialektik zum 70. Geburtstag am 25. November 2003*. Bd. I. Sakkoulas/Eunomia, Athen, 2003. 309.

³ von Canstein, Raban Freiherr: *Die rationellen Grundlagen des Civilprozesses und deren Durchführung in den neuesten Civilprozeß-Gesetzentwürfen Oesterreichs und Deutschlands, sowie in der Civilprozeß-Ordnung für das deutsche Reich*. Bd. 2. Manz, Wien, 1877. 245–246.

⁴ Oberhammer, Paul – Domej, Tanja: *Delay in Austrian Civil Procedure and the Legislator's Response*. In: van Rhee, C. H. (szerk.): *Within a Reasonable Time: The History of Due and Undue Delay in Civil Litigation*. Duncker & Humblot, Berlin, 2010. 268.

⁵ Zweigert, Konrad – Kötz, Hein: *An Introduction to Comparative Law*. Calendron, Oxford, 1998. 39.

⁶ Willmann, Peter: *Die Konzentrationsmaxime. Eine Untersuchung heutigen und früheren Rechts*. Duncker & Humblot, Berlin, 2004. 23.

⁷ Osztovits András: *Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről*. Magyar Jog 2010/3. 159.

⁸ A polgári perrendtartás koncepciója, 57.

törvényt, amely 2018. január 1-jén lépett hatályba. Fontos változást jelentett az I. Pp. novella, amelyet a 2020. évi CXIX. törvényként fogadtak el.

A jogalkotó a kodifikáció során úgy döntött, hogy a korábbiakhoz képest nagyobb szerepet szán az írásbeliségnek, amely azonban szükségképpen együtt jár az *eventualitás elvének* (másképpen eshetőségi, esedékességi vagy véletlenségi elv) megjelenésével.⁹ Várható volt, hogy e jogintézmény ismét szerepet kap, hiszen a Konceptióban a jogalkotó kitért arra, hogy a perelhúzóadás megakadályozásának egyik eszköze lehet az eventualitás, amellyel kapcsolatban ugyanakkor hangsúlyozta, hogy „esetlegesen az eshetőségi elv nem az egész eljárást átható elvként, hanem csak egyes kivételes esetekben lenne alkalmazható.”¹⁰

A dolgozat az *eventualitás magyar polgári perbeli szerepét vizsgálja* és arra a kérdésre keresi a választ, hogy az eventualitás hatást gyakorol-e a perfelvétel szabályrendszerére és azon belül is az írásbeli perfelvételre. Azért is esett a választás e témára, hiszen egy olyan jogintézményről van szó, amelynek elemzése a jelenkori magyar perjogtudományban még nem történt meg. Ennek az lehet az elsődleges indoka, hogy az eventualitást az előző perjogi kódexünk, az 1952. évi III. törvény egyáltalán nem ismerte.¹¹

2. Az értekezés kutatómódszertana

A dolgozat kutatómódszertana három elemre épül. A dogmatikai személeten felül a dolgozat épít a magyar perjogi hagyományokra (*jogtörténeti kutatás*) és figyelembe veszi az európai jogfejlődés vívmányait (*jogösszehasonlítás*). A kutatómódszertani elemekből is kitűnik, hogy a dolgozat a Pp. preambulumban megfogalmazott jogalkotói célkitűzések keretein belül vizsgálja az eventualitást, ezáltal megfelel az Alaptörvény 28. cikkében megfogalmazott jogértelmezési követelménynek.

2.1. Jogtörténeti kutatás: a magyar perjogi hagyományok figyelembevétele

A polgári perjog története során a perelhúzás minden formájának megakadályozására, valamint az eljárások gyorsítására szolgáló hatásos eszközök megtalálása számos reformtörekvés tárgyát képezte.¹² Egy jogintézmény teljes körű megértéséhez

⁹ Éless Tamás: *A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság*. Közjegyzők Közlönye 2017/5. 16.

¹⁰ Konceptió, 56.

¹¹ Farkas József – Kengyel Miklós: *Bizonyítás a polgári perben*². KJK-Kerszöv, Budapest, 2005. 45.

¹² Bender, Rolf: *Die Hauptverhandlung in Zivilsachen – ein erster Schritt zur Justizreform*. Juristische Arbeitsblätter (Zivilrecht) 1971/11. 237.

elengedhetetlen annak történeti fejlődésének végig követése.¹³ Minden jogintézménynek ugyanis megvan a maga eredete, amellyel ha nem vagyunk kellőképpen tisztában, akkor hiába emelünk át egyes, külföldön valószínűleg jól működő szabályt vagy gyakorlatot a jogalkotás során, az nem fog a magyar jogrendszer szerves részévé válni és jogalkalmazási anomáliákat fog keletkeztetni, ha nem illeszkedik a magyar perjogi fejlődés rendszerébe. A szakirodalomban is találunk olyan véleményt, amely megkérdőjelezi a Pp. jogtörténeti megalapozottságát: „[a Pp.] problémáinak egy, talán jelentős része abból a tényből fakad, hogy a megalkotás során egy egykor volt koherens rendszer lett megbontva és a megelőző évtizedek jogfejlődését ignorálva lett olyan külföldi megoldásokkal elegyítve, amelyek eredményeképp egy, a magyar jog történetéhez lazábban kapcsolódó, egyfajta hibrid törvény született.”¹⁴

Az eventualitás a *jelenkori jogtörténet* területéhez tartozik, amely „olyan, napjainkban különös fontosságú kutatási tárgyra koncentrál, amelynek hosszú időre visszanyúló történeti előzményei vannak.”¹⁵ Tekintettel arra, hogy az eventualitás több, mint fél évezredes fejlődéstörténettel rendelkezik, az értekezés a hatályos jogi munkákhoz képest *lényegesen* nagyobb szerepet szán a perjogtörténeti tényezők bemutatására, amely az értekezés számottevő részét kiteszi. A történeti rész nagy terjedelme ugyanakkor nem teszi történetivé a dolgozatot, hiszen a jogtörténet bemutatása azt a célt szolgálja, hogy jobban megértsük a hatályos perrendtartást. A történetiség tehát pont hogy emel a dolgozat aktualitásán és hatályos jogi relevanciáján. A dolgozatnak a mély jogtörténeti elemzéssel az is a célja, hogy ne csak a hatályos perjogtudomány, hanem a jogtörténet-tudomány ismereteit is bővítse.

A jogtörténeti kutatás nemcsak a korabeli szekunder források feldolgozását foglalja magában, hanem a primer források elemzését is, amely jelenti egyfelől a releváns felsőbbbírósági döntvényjog vizsgálatát, másfelől a korabeli bírósági gyakorlat levéltári forrásokon keresztül történő bemutatását, tekintettel arra, hogy egy jogtörténeti kutatás valódi mélységét a levéltári források elemzése adja.

A perjogtörténettel foglalkozó kutató munkáját nagymértékben nehezíti az a tényező, hogy munkájához a legtöbb esetben nem elegendő az ítéletek feldolgozása (bár azokban is több esetben értékes perjogi adalékokat fedezhetünk fel), hiszen az eljárás menetének

¹³ Krackte, Otto: *Das Eventualprinzip: seine historische Entwicklung und Geltung im heutigen Recht*. Universitätsverlag, Göttingen, 1932. 2.

¹⁴ Timár Balázs: *Nóvumok a megelőző polgári perjogunkhoz képest*. FORVM. Publicationes Doctorandorum Juridicorum 2017. 235.

¹⁵ Stipta István: *A jelenkori jogtörténet-tudomány (Értelmezési kísérlet)*. Jogtörténeti Szemle 2016/3. 39.

megértéséhez, egyes eljárásjogi kérdések megválaszolásához magára a peranyagra (*perestre*) is szükség van. A magyarországi levéltárakban ugyanakkor sok esetben pont a magánjogi pereket selejtezték le. A dolgozatban minden esetben egy adott kódex vagy novella hatályosulását vizsgáltam. A kutatás során az alábbi levéltári forrásokat vettem alapul:

(I) Az 1868 utáni joggyakorlat bemutatásának alapját a Baranya Megyei Levéltárban (MNL BaML) végzett kutatások jelentették, ahol a Pécsi Kir. Törvényszék iratanyagát vizsgáltam az 1872. és 1873. években. Az 1872-es kezdőév azért indokolt, mert a kir. törvényszékek az 1871. évi XXXI. törvénycikk alapján 1872-től álltak fel Magyarországon. A kutatás eredendően öt év iratanyagát fogta volna át, ugyanakkor 1873 után a vizsgált intervallumban az iratanyag hiányosnak mondható. A szűk intervallum ugyanakkor nem volt akadálya annak, hogy a korabeli joggyakorlat alapján megfelelően értékelhető következtetéseket vonjak le.

(II) Az 1911. évi Pp.-hez kapcsolódó forrásanyag több levéltárból származik. Egyfelől vizsgáltam a Pestvidéki Kir. Törvényszék 1916¹⁶ és 1920 közötti joggyakorlatát, amely a Pest Megyei Levéltárban (MNL PML) található meg. Megjelenik továbbá a Szegedi Kir. Törvényszék 1920 és 1925 közötti joggyakorlata (MNL CsML) is, amelyhez a forrásokat a kir. törvényszék történetét vizsgáló kutatócsoport munkájában való részvétel során gyűjtöttem. A törvényszék magánjogi pereit lesejtezték, a joggyakorlat vizsgálata a Szegedi Kir. Ítéltábla iratai alapján lehetséges. Tekintettel arra, hogy a dolgozat a törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikket is vizsgálja és hogy annak eredményes kutatáshoz pertestekre volt szükség, a dolgozatban helyet kapott a Pécsi Kir. Törvényszék 1931 és 1935 közötti joggyakorlata is. A vizsgálatot könnyítette, hogy a Te.-t a folyamatban lévő ügyekben is alkalmazni kellett, így elvileg rögtön meg kellett jelennie a peres eljárásokban.

2.2. Dogmatikai szemlélet, a teleologikus jogértelmezés fontossága

A dogmatikai szemlélet mint kutatómódszertani elem a fentieknél rövidebb magyarázatot igényel, tekintettel arra, hogy a dogmatika és a jogtörténet – a fentebb ismertetettekből kifolyólag – szorosan összefügg, az elméleti alapokat a perjog fejlődéstörténete során fektették le. Bár a perjog az egyik, ha nem a leggyakorlatiasabb diszciplína, ugyanolyan szilárd elméleti alapokra épül, mint például a büntetőjog. Csak olyan jogalkotói, jogirodalmi

¹⁶ A vizsgált időintervallum azért nem esik egybe az 1911. évi Pp. hatálybalépésével (1915. január 1.), mivel a kir. törvényszéki peres iratok 1916-tól vannak meg a levéltárban.

és jogalkalmazási megoldások fogadhatók el, amelyek a perjogi dogmatikának megfelelnek. Ezen alapok feltárását a témaválasztás okán különösen indokoltnak és fontosnak tartottam, mivel az eshetőségi elv egy kevésbé ismert jogintézmény a magyar perjogtudományban.

Az Alaptörvény több jogértelmezési követelményt is megjelöl, amelyek személyi (bíróóságok, illetve az Alkotmánybíróság), valamint a tárgyi hatálya (Alaptörvény, illetve jogszabályok) eltérően érvényesül.¹⁷ A 28. cikk megalkotásakor az alkotmányozót a magyar bíróságok érvelési kultúrájának átalakítása vezérelte, amely során rögzítette az alkotmánykonform, valamint az *objektív teleologikus értelmezés* követelményét.¹⁸

Az Alaptörvény hetedik módosítása a *szubjektív teleologikus értelmezést* – azaz a konkrét jogalkotó konkrét célját¹⁹ – is alkotmányos szintre emelte. Bár a jogszabályt továbbra is célja és az Alaptörvénnyel való összhangja alapján kell értelmezni, e cél megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló *javaslat indokolását* – a Pp. esetén annak miniszteri indokolását – kell figyelembe venni. A 28. cikkben kijelölt értelmezési követelmény a bíróságok számára egy erős felhatalmazás, ugyanis ők határozhatják meg, hogy mit jelent a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos cél.²⁰ A bírói jogértelmezés szempontjából fontos korlát, hogy nem válhat a jogalkalmazó szerv önkényes, szubjektív döntésének eszközévé. Ellenkező esetben sérülne a jogbiztonság követelménye, a jogalkalmazó szervek döntéseire vonatkozó kiszámíthatósági és előreláthatósági elvárás.²¹ Egy szabályozás felülírása, kitégítése a bíróságok részéről már nem jogértelmezési, hanem *contra legem* jogalkalmazási – tulajdonképpen jogalkotási – tevékenységet jelent, ami felveti a bíróságok törvényeknek való alávetettsége elvének a sérelmét.²²

A dogmatikai szemlélet vonatkozásában kiemelendő, hogy ugyan magában hordozza azt a veszélyt, hogy a jogalkalmazás ingerküszöbét nem éri el, az elméleti összefüggések mélyreható bemutatása nem cél nélküli, hiszen a dolgozat egyik kiemelt célkitűzése, hogy a Pp. egyes rendelkezései kapcsán olyan, dogmatikailag is megalapozott ismereteket adjon át, amelyet nemcsak a jogtudomány, hanem a joggyakorlat is hasznosítani tud a munkája során.

¹⁷ Ennek összefoglalását ld. Blutman László: *A bírói jogértelmezés alkotmányos követelményei*. Jogtudományi Közlöny 2022/12. 467.

¹⁸ Jakab András: *A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében*. Jogesetek Magyarázata 2011/4. 86.

¹⁹ Jakab (18. lj.) 89–91.; Blutman László: *Hat tévhit a jogértelmezésben*. Jogesetek Magyarázata 2015/3. 90.

²⁰ Jakab, JeMa 2011/4., 93.

²¹ 3026/2015. (II. 9.) AB hat. [27] pont. ABH 2015.216.222.

²² 3130/2022. (IV. 1.) AB hat. [25] pont. ABK 2020.798.802. Ebben az esetben kirívó jogértelmezési hibáról volt szó, mivel a Kúria jogértelmezési hibaként az ügyre nem alkalmazható szabályt alkalmazott az alkalmazandó helyett, és nem vette figyelembe a 28. cikk szerinti értelmezési elveket. Blutman (17. lj.) 477.

A dolgozat ezért igyekszik a bírósági gyakorlatot is felhasználni. Az egyes bírósági döntéseken kívül felhasználja a Pp. rendelkezéseit értelmező egyes bírói testületek, így a Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásának (CKOT), valamint a Kúrián belül felállított jogértelmező testület (JKKT) állásfoglalásait is. Ezek a bíróságot az Alaptörvény 25. cikk (3) bekezdése és a 26. cikk (1) bekezdése alapján nem kötik, és így ezekre határozatot alapítani, a tételes jogi normával szemben a döntés indokául nem szolgálhatnak. A bíróság ugyanakkor az állásfoglalásokban kifejtett érveket a döntése során megfontolás tárgyává teheti, és amennyiben az ebben kifejtettekkel egyetért, döntése indokai között ezeket saját jogi álláspontjaként feltüntetheti.²³ Ebből kifolyólag ezen állásfoglalások a Pp. értelmezése során relevanciával bírnak.

2.3. Jogösszehasonlítás: az európai jogfejlődés vívmányainak figyelembevétele

Tekintettel arra, hogy a jogalkotó a kodifikáció során számos alkalommal hivatkozott az európai jogfejlődés vívmányai figyelembevételének fontosságára, a kutatás során magam sem mulaszthattam ezt el.

(1) *A vizsgált jogrendszerek.* Az első kérdés, amelyet a jogösszehasonlítás vonatkozásában meg kell válaszolni, hogy mely jogrendszerek adják annak alapját. A különböző jogrendszerek több szempont alapul vételével *jogcsaládokba (jogkörökbe)* oszthatók. *Zweigert/Kötz* a szempontok közül első helyen említette a történeti háttérrel és a történeti fejlődést.²⁴ E vonatkozásban megjegyezték, hogy a 19. század kezdetén a francia-német jogfejlődés elvált egymástól, amelynek következtében a kettőt egymástól jogösszehasonlítás-módszertani szempontból is el kell választani, hiszen enélkül csak olyan általános, absztrakt szintű megállapítások tehetők, amelyek a *common law* országaitól különböztetnék meg őket.²⁵ Ebből következően a dolgozatban a német jogkörbe tartozó államok, Németország, Ausztria és Svájc megoldásait vizsgáltam. Előbbi kettőt illetően a vizsgálat történeti szempontból kétségtelenül megalapozott. Utóbbi vonatkozásában ez már nem feltétlenül állja meg a helyét, ugyanakkor a jogalkotó a miniszteri indokolásban külön kiemelte a 2008. évi svájci polgári perrendtartás figyelembevételének fontosságát, így a dolgozatban a főtárgyalási modell felvázolásakor annak megoldásait is vizsgáltam.

A dolgozat nem elemzi ugyanakkor a francia perjogot. Ennek egyfelől oka a *Zweigert/Kötz* által felvázolt különbözőség, másfelől pedig az, hogy a francia perjog hatása

²³ BDT2022. 108. Ld. még Bszi. 27/A. §.

²⁴ *Zweigert/Kötz* (5. lj.) 68.

²⁵ *Zweigert/Kötz* (5. lj.) 69.

Magyarországon inkább közvetettnek tekinthető annak ellenére, hogy a perjogi kodifikáció kezdetén *Emmer Kornél* részéről készült egy, a francia perjogot alapul vevő tervezet. A francia perjog közvetett hatása a német perjogon keresztül érvényesült, a 19. századi német perjogtörténettel foglalkozó munkák részletesen elemzik is azt.²⁶

(2) *A jogösszehasonlítás módszertana.* A dolgozatban a külföldi megoldások vizsgálata és eredményeik összevetése kétféleképpen történik meg: egyrészt történeti szinten az egyes államok fejlődéstörténetének ívét vázolom fel és vonok le abból következtetéseket (*kronologikus megközelítés*). A *II-IV. fejezetekben* e megközelítést alkalmazom. *Zweigert/Kötz* szerint a jogtörténeti munkákban szükségképpen helyet kap a jogösszehasonlítás, akár tudatosan, akár önkéntelenül.²⁷

Az előzőekben megfogalmazottakat illetően változást jelent a dolgozat *VI. fejezete*, amelyben a jogösszehasonlítás módszertani elve a *funkcionalitás*. Ennek lényege, hogy a különböző jogrendszerek vonatkozásában csak azon jogintézmények összevetése hozhat reális eredményt, amelyek ugyanazon funkciót töltik be az adott jogrendszerben.²⁸ A dolgozatban ennek mentén vizsgáltam a perkoncentráció elvét és az eljárástámogatási kötelezettséget, amelyeket a jogalkotó – a miniszteri indokolásban *expressis verbis* kimondva – külföldi jogrendszerek megoldásait alapul véve szabályozott a Pp.-ben. A jogösszehasonlítás e módszere így a *VI. fejezetben* kerül előtérbe, hiszen ahhoz, hogy az említett jogintézmények objektív teleologikus jogértelmezését elvégezzük, a mintául vett külföldi jogrendszerek vizsgálata szükséges. A külföldi megoldások vizsgálata így lényegében nem más, mint a magyar megfelelőjük *objektív teleologikus értelmezéséhez elengedhetetlenül szükséges elem*.

A külföldi nemzeti megoldások ismertetése mellett a dolgozat külön kitér az egyes jogharmonizációs törekvésekre, amelyek közül kettő érdemel kiemelés, a *Principles of Transnational Civil Procedure* és az *European Rules of Civil Procedure*. Mindkettő az UNIDROIT közreműködésével készült el, megoldásaik ismertetése értékes adalékul szolgálhat a nemzetközi tendenciák megfelelő értelmezéséhez.

²⁶ Ld. pl. Ahrens, Martin: *Prozessreform und einheitlicher Zivilprozess. Einhundert Jahre legislative Reform des deutschen Zivilverfahrensrechts vom Ausgang des 18. Jahrhunderts bis zur Verabschiedung der Reichszivilprozessordnung*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2007. 44–82.; Nörr, Knut Wolfgang: *Ein geschichtlicher Abriss des kontinentaleuropäischen Zivilprozesses in ausgewählten Kapiteln*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2015. 61–92.

²⁷ *Zweigert/Kötz* (5. lj.) 8. A jogösszehasonlítás szerepéről a jogtörténet-tudományban ld. még Herger Csabáné: *A modern magyar házassági vagyoni jog kialakulása és rendszere a német jogfejlődés tükrében*. Schenk, Passau, 2017 40.

²⁸ *Zweigert/Kötz* (5. lj.) 34.

3. A dolgozat felépítése

A dolgozat 7 fejezetre oszlik, amely lényegében két nagy részre osztható. Az első rész (I-IV. fejezet) az eshetőségi elv *dogmatikai alapjait és történeti fejlődését*, a második rész pedig a jogintézmény *szerepét mutatja be a hatályos perrendtartás alapvető fejezetében, valamint az írásbeli perfelvétel során* (V-VII. fejezet). Az értekezés számos esetben tesz kitekintést (*excursus*), amelyek közvetlenül ugyan nem kapcsolódnak az eventualitáshoz, de olyan dogmatikai részkérdéseket mutatnak be, amelyek reményeim szerint a történeti vagy hatályos jogi szabályozási környezet jobb megértését és a feltárt összefüggések szélesebb kontextusban való elhelyezését segítik elő.

3.1. Dogmatikai alapok, történeti fejlődés

Az *I. fejezet* külön betekintést nyújt az eshetőségi elv jogintézményébe, feltárva annak elméleti alapjait és bemutatva az azzal kapcsolatos legfontosabb összefüggéseket. A fejezet ismerteti az eventualitáshoz kapcsolódó egyes fogalom-meghatározásokat, a fogalmi elemek elemzését, más perjogi alapelvekhez (így a rendelkezési elv, tárgyalási elv, perkoncentráció és eljárástámogatási kötelezettség) való viszonyát, az eventualitás perbeli szerepét, majd a jogintézmény alkalmazásának előnyeit és hátrányait. Fontos előljáróban kiemelni, hogy a dolgozat – a jogalkotói elképzelésnek megfelelően – az eljárási *szakasz* kifejezést a polgári peres eljárás egymástól elkülönülő, külön kérelemre meginduló és határozattal befejeződő szerkezeti egységére, a *szak* terminológiát pedig az elsőfokú eljáráson belüli részekre alkalmazza. Az egyes fogalmi elemeket, illetve elméleti fejtegetéseket a dolgozat számos jogtörténeti, külföldi, illetve hatályos jogi példával próbálja megvilágítani, ezzel is segítve a téma alapjainak megértését. Felmerülhet a kérdés, hogy a dolgozat miért nem annak lezárásakor összegzi az elméleti jellemzőket, ha a jogintézmény különböző példák illusztrálásával érhető meg igazán. Ennek az az oka, hogy bár az *I. fejezetben* megfogalmazottak is más megvilágítást nyernek a dolgozat többi részének értelmezését követően, a fejezetnek több a hozzáadott értéke a későbbiekhez, mint a később ismertetteknek az *I. fejezethez*.

A *II-IV. fejezetek* tartalmazzák a történeti fejlődés felvázolását, mégpedig oly módon, hogy először a német-osztrák fejlődéstörténet kerül előtérbe (a jogintézmény német

gyökereiből kiindulva),²⁹ majd pedig a magyar szabályozást ismertetem. Fontos kiemelni, hogy a német és osztrák perjog történeti fejlődése (*II. fejezet*) nagyvonalait – és különösen az elkészült kódexek *szellemiségét* – tekintve a 19. század végére befejeződött. A német perjogtörténet és a *ius commune* kialakulását azért érdemes röviden áttekinteni, mert az osztrák perjogra ez döntő kihatással bírt.

A magyar perjogtörténeti rész vonatkozásában kiemelendő, hogy a dolgozatban szándékoltnak nem vállalkoztam az eshetőségi elvnek a rendi kori perjogban való érvényesülésének kérdésével. Ennek oka egyrészt, hogy a rendi kori perjogról szóló ismereteink behatároltak (korabeli források közül *Hajnik, Eckhart* – aki maga is *Hajnikra* hivatkozik –, *Kitonich* vagy a Tripartitum említhető), másfelől pedig a rendi korban a szokásjognak meghatározó szerepe volt, amely különösen megnehezíti a vizsgálatot. Éppen ezért a történeti vizsgálódás a 18. század végétől kezdődik, hiszen a *II. fejezet* célja és funkciója nagyrészt az, hogy előkészítse a *III. fejezetet*. A dolgozat e része ugyanis az 1781. évi osztrák általános bírósági rendtartásnak (AGO) a magyar polgári perjog fejlődéstörténetére gyakorolt hatását mutatja be, amelyet akár ugyanazon, akár más néven, de végső soron 1915-ig a rendes per alapját jelentette Magyarországon. A dolgozat egyfelől röviden ismerteti és értékeli az AGO kétszeri (1785 és 1852) magyarországi bevezetését, valamint bemutatja az 1868. évi LIV. törvénycikk szabályozási rendszerét, a rendes és sommás per közötti különbséget és az egyes periratokat. E második kérdés képezi a fejezet gerincét, amely így a fejezet címét is adja.

Bár a szóbeliség, nyilvánosság, közvetlenség elveire épülő 1911. évi I. törvénycikk főszabályként nem ismerte az eshetőségi elvet, bizonyos kivételes esetekben alkalmazta azt, így a *IV. fejezet* ezeket mutatja be, valamint kitér arra az érdekes perjogtörténeti adalékra, hogy miért történt meg az eventualitás részleges visszahozatala az 1930. évi XXXIV. törvénycikk elfogadását követően. Az 1952. évi Pp. szabályozását a dolgozat – a fentebb elmondottak alapján – teljes egészében mellőzi.

3.2. Az eventualitás érvényesülése a hatályos polgári perjogban

Az *V. fejezet* a Pp. struktúrájának alapjául szolgáló főtárgyalási modell kialakulását és jellemzőit mutatja be. Ismerteti a modell elméleti és gyakorlati alapjait (*Baur-Bender-Modell*), a jelenleg uralkodó tárgyalási modelleket és azon belül is a főtárgyalási modell

²⁹ Kallweit, Uwe: *Die Prozeßförderungspflicht der Parteien und die Präklusion verspäteten Vorbringens im Zivilprozeß nach der Vereinfachungs-Novelle vom 3.12.1976*. Peter Lang, Frankfurt (aM)/Bern/New York, 1983. 13.

jellemzőit. Ezen felül ismerteti a magyar főtárgyalási modell értékeléséhez szükséges külföldi főtárgyalási modellek alapvonásait. A magyar perjogi hagyományok messzemenő tiszteletben tartása miatt a német megoldás ismertetése elsődleges fontosságú, ugyanakkor a legújabb számottevő európai megoldás, a svájci perrendtartás modelljének ismertetése ugyanúgy megkerülhetetlen, mivel a jogalkotó számára ez is mintaként szolgált. Ezek mellett a dolgozat az egyes harmonizációs törekvések eredményeként létrejött modellszabályok ismertetését sem mellőzhette.

A VI. fejezet az eventualitás alapvető gyökereit tárja fel. Bemutatja az alapelvekkel kapcsolatos jogalkotói elképzeléseket, valamint kitér két alapvető szabály, a perkoncentráció és a felek eljárástámogatási kötelezettségének részletes elemzésére. A dolgozatban ugyanis látni fogjuk, hogy az eventualitás a koncentrált pert a felek perceseleteivel szembeni időbeli és tartalmi követelmények fokozásával kívánja elérni. Ezt a Pp. alapvető fejezetében pedig az említett két jogintézmény testesíti meg. A perkoncentráció elve esetén a német, az eljárástámogatási kötelezettség vonatkozásában pedig az osztrák és a német perjoggal történik meg a jogösszehasonlítás, valamint ugyancsak megjelennek a modellszabályok megoldásai.

A VII. fejezet az eventualitás írásbeli perfelvételre gyakorolt hatását szemlélteti, mégpedig a Pp. 203. § (1)-(2) bekezdései, valamint a 183. § (5) bekezdése köré épülve. Megválaszolja a kérdést, hogy mikor kezdődik a perfelvétel, bemutatja az írásbeli perfelvétel előterjesztési rendjét, valamint azon jogkövetkezményeket, amelyekkel a jogalkotó a feleket a professzionális pervitelre kívánja kényszeríteni.

3. A kutatás eredményei

1. tézis: A liberális és szociális permodellek a 19. században azért alakultak ki, mert a jogalkotók el kívántak szakadni az eventualitástól.

A felek és a bíróság viszonya tekintetében az egyes perrendi modellek – liberális, szociális, szocialista – tipizálásánál vizsgálandó, hogy azokban miképpen érvényesül a felek rendelkezési joga és a tárgyalási elv, a másik oldalon pedig az officialitás és a nyomozati elv. E csoportosításnál ugyanakkor fontos kiemelni, hogy csak *úgy jelenhettek meg, hogy a jogalkotók úgy döntöttek, elszakadnak az eshetőségi elvtől.*

Az egyes perrendi modellek így a tekintetben is fontos támaszpontot jelentenek, hogy a jogalkotók az eventualitást *milyen eszközökkel pótolták*, hiszen az eventualitást a bíró pervezető szerepének kialakításával és megerősítésével kívánták kiiktatni. Az eshetőségi elv

például ezért nem is jellemezte az AGPO-t, mert ott a nyomozati elv és az officialitás jelentős szerephez jutott (a szocialista per előfutára), és pont ezért volt az osztrák AGO egyik legfontosabb jellemzője, hiszen az a féluralomra és a tárgyalási elvre épült (amelyet nem is sorolhatunk a liberális perrendek közé, mert hiába épül a féluralomra, az eshetőségi elv a féli szabadságot erősen korlátozta).

A német CPO-ban azért jelentett problémát a perek elhúzódása, mert bár a perrend – a közös joggal szakítva – nem kívánta az eshetőségi elvet főszabályként alkalmazni, a bírók kezébe nem adott olyan erős pervezető jogosítványokat, amelyekkel a perelhúzást hatékonyan megakadályozhatták volna. Ismerte bár a bírói preklúziót, azt csak szűk körben rendelte alkalmazni (és akkor is csak az alperes késedelmes előadása tekintetében). Az osztrák és a magyar perrend ezzel ellentétben ugyanakkor talált egy olyan egyensúlyt, amely dogmatikailag hatékonyan szolgálta a perek koncentrált lefolytatását.

Az, hogy a magyar jogalkotó úgy döntött, hogy újra az eshetőségi elvre építi a magyar perrendi szabályozást, nem jelenti természetesen azt, hogy a magyar Pp. már nem illeszkedik a három klasszikus perrendi modell egyikébe sem. A Pp. ugyanis továbbra is a *szociális perrendek* közé tartozik azzal, hogy a féluralmat a jogalkotó az eshetőségi elvvel még tovább korlátozta.

2. tézis: A felek peranyagszolgáltatása nem értelmezhető perbeli kötelezettségként.

A perjogi szakirodalom hagyományosan különbséget tesz a perbeli cselekményekkel kapcsolatos terhek és kötelezettségek között.³⁰ Az előbbiek képezik a túlnyomó többséget, és azt jelentik, hogy a felek azért teljesítik őket, hogy bizonyos *perbeli hátrányokat elkerüljenek* (pl. állítási teher, bizonyítási teher).³¹ Utóbbiak pedig valóban jogi kötelezettségek, amelyek mind a bírósággal, mind az ellenérdekű féllel szemben fennállnak.³² Ezek nemteljesítése szankciót von maga után (pl. idézés esetén a meg nem jelenéshez kapcsolódó szankciók).

Tagadhatatlan, hogy a jogalkotó az alapelvi fejezetben számos kötelezettséget megfogalmazott, így az eljárástámogatási és az igazmondási kötelezettséget, valamint a jóhiszemű pervitel elvét, ami ugyancsak kötelezettségként funkcionál. Ezek megsértése szankcióval jár, amit a jogalkotó a legtöbb esetben már *magában az alapelvi fejezetben kifejezésre is juttat* [ld. Pp. 4. § (4) bek. és 5. § (2) bek.].

³⁰ *Uzelac*, HJLS 2017, 12.

³¹ Rauscher, Thomas: *Einleitung*. Rauscher, Thomas – Krüger, Wolfgang (szerk.): Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen. C. H. Beck, München, 2020. Rn 34.

³² *Rauscher* (32. lj.) Rn 35.

A tárgyalási elv vonatkozásában azonban ilyen szankcióra nem lehetünk figyelmesek, és azt, hogy a peranyagszolgáltatás legfeljebb teherként értelmezhető, kellőképpen alátámasztja, hogy maga a törvény is úgy fogalmaz, hogy „[a] perben jelentős tények állítása, és az alátámasztásukra szolgáló bizonyítékok rendelkezésre bocsátása – törvény eltérő rendelkezése hiányában – a *feleket terheli*.” Ezzel szemben, ha valóban kötelezettség lenne, akkor úgy fogalmazna, hogy a *felek kötelessége*.

A jogalkotó bár egyrészt kötelezettségnek nevezi a peranyagszolgáltatást, az igazmondási kötelezettség vonatkozásában mégis úgy fogalmaz, hogy „[a] Javaslattal által előírt igazmondási kötelezettség alapján a felek a valóság feltárására csak annyiban kötelezhetők, amennyiben nyilatkozatot *kívánnak tenni*”,³³ azaz a fél – egyébként a rendelkezési elvből fakadó – joga eldönteni, hogy nyilatkozatot tesz-e, ami kétséget kizáró cáfolata annak, hogy a peranyagszolgáltatás a felek oldalán perbeli kötelezettségként jelentkezne. Az ezzel ellentétes értelmezés nemcsak a tárgyalási elv dogmatikai alapjainak mond ellent, hanem a felek rendelkezési jogát is – azon belül is a per tárgyi kereteinek szabad meghatározását – sérti, valamint e megközelítés teljes egészében *rendszeridegen a polgári pertől*.

3. tézis: Az alapelvi fejezet teljes törlése indokolt.

A perjogi kodifikációk kezdetén (pl. a német területeken legtágabb értelemben a 18. század végén) még nem volt kialakult joggyakorlat és perjogtudomány, az az egyes kódexek – és így különösen a CPO – elfogadásával jött létre. A tapogatózó joggyakorlat számára pedig különösen hasznos volt, hogy a jogalkotó e kérdést rugalmasan kezelte és az egyes jogintézmények kereteinek (amelyek tagadhatatlanul léteztek korábban is, például a rendelkezési elv vagy a tárgyalási elv sem a perjogi kodifikációk eredménye) meghatározását a bíróságokra és a jogtudományra hagyta. A perjogtudomány pedig kialakította, és nagyjából száz évvel ezelőtt le is zárta azt a vitát, hogy melyek a polgári per jog keretét szolgáló alapvető jogintézmények és hogy azoknak mi a tartalmuk.

Nem véletlen, hogy az 1952. évi, szocialista perrendtartás már tartalmazott alapelvi fejezetet, hiszen már a törvény indokolása is kiemelte, hogy az alapelvek az eljárás egész menetének irányt mutatnak.³⁴ Az alapelvi fejezet pedig annak a legfőbb eszköze, hogy a jogalkotó a joggyakorlat és a perjogtudomány mozgásterét az egész kódexet átható elvek vonatkozásában leszűkítse és megadhatta azt az értelmezést, amelyet saját maga a

³³ T/11900. sz. törvényjavaslat a polgári perrendtartásról. Részletes indokolás a 4. §-hoz.

³⁴ OGYI 1949 II. k. 56. ir. 70.

mindennapi jogalkalmazásban látni kíván. E szemlélet a hatályos Pp. alapelvi fejezetére messzemenőleg jellemző, különösen, ha ehhez hozzávesszük, hogy az Alaptörvény 28. cikke a miniszteri indokolást is megjelöli a jogértelmezés zsinórmértékéül. A jogalkotó ebben pedig teljesen egyértelműen kijelölte azt az irányt, amely felé a joggyakorlatnak álláspontja szerint el kell mozdulnia az új jogintézmények értelmezését illetően. Ehhez pedig a jogalkotó még akkor is ragaszkodik, ha azok dogmatikailag egyébként helytelen megoldások.

A magyar perjogi hagyományokat figyelembe véve az alapelvi fejezetet nem tartom szükségesnek. Az alapelvi fejezet ténye a magyar perjogban egy *szocialista örökség*, amelytől a jogalkotó – akár a jogalkalmazást ezzel való irányítási szándékától vezérelve, akár pedig kényelmi okokból – a legújabbkori perjogi kodifikáció során sem kívánt szabadulni. A szocialista örökség alátámasztására elegendő a jóhiszemű pervitel elvét példaként felhozni, amely a szocialista anyagi igazság biztosításának legfőbb alapelveként kapott helyet az előző Pp.-ben, és amely jellegzetesen szocialista jogi felfogáson nyugodott.³⁵

4. tézis: A Pp. 203. § (1)-(2) bekezdéseinek fenntartása nem szükséges.

Szükséges az írásbeli perfelvétel alapvető reformja, amelynek legfontosabb pontja a Pp. 203. §-ának hatályon kívül helyezése. Az írásbeli perfelvétel formalizmusának egyik alapvető oka az egyes beadványok külön kategóriába való „beskatulyázása” és speciális szabályokkal való ellátása. Ez rendkívül elnehezíti a perfelvétel szabályanyagát annak ellenére, hogy a főtárgyalási modell előkészítő részében a lehető legnagyobb rugalmasságra kell törekedni.

A Pp. 203. § (1)-(2) bekezdés szerinti jogkövetkezmény-rendszer lényegében *jogszabálysöveg-duplikálás*, ennek feleslegessége abból is következik, hogy a törvény más rendelkezései megfelelően kezelik azokat a perjogi helyzeteket, amelyeket a jogalkotó ezen, formalizmusokat megtestesítő tényállásokkal rendezni kíván:

a) Az (1) bekezdés esetén a késedelmet a mulasztás általános szabályai [Pp. 149. § (1) bek.] megfelelően szabályozzák, így a jogszabályhelynek mindösszesen akkor van jelentősége, ha a fél saját elhatározásából terjeszt elő írásban perfelvételi nyilatkozatot. Ha a jogalkotó elejét kívánja venni a tényállítások különböző periratokban való parttalan halmozásának, akkor azt egyszerűbb szabályozással, ugyanazon eredményt elérve is megtehetette volna (ld. alább).

b) A (2) bekezdés [és ugyanígy a Pp. 190. § (2) bek.] vonatkozásában pedig a joggyakorlatból egyértelműen az a következtetés vonható le, hogy a törvény más – az ezt

³⁵ Névai László: *A bírói pervezetés a magyar polgári eljárásjogban*. Jogtudományi Közlöny 1962/10. 519.

megelőző perjogi rezsim által is ismert – rendelkezései megfelelő segítséget nyújtanak a bíróságnak arra az eshetőségre, amennyiben a fél hiányos nyilatkozatát nem egészíti ki [az a) pont vonatkozásában ld. Pp. 266. § (1) bek.; a b) pont vonatkozásában pedig ld. Pp. 276. § (5) bek., jogállítás tekintetében pedig ld. Pp. 342. § (1) bek.].

5. tézis: A perfelvételi nyilatkozatok nem megfelelő időben való előterjesztésének pénzbírsággal való szankcionálása nem képes megakadályozni a perelhúzást.

A pénzbírság a perelhúzást nem képes megakadályozni. Ennek egyfelől objektív oka, hogy a szabályozás a perfelvétel során nem szab gátat a perelhúzó magatartásnak, a pénzbírság csak utólagosan szankcionálja azt. Másfelől azért, mert aki a pert valóban el kívánja húzni, azt a vagyoni szankció nem fogja eltántorítani. Harmadrészt pedig azért sem képes megakadályozni a perelhúzást, mert a pénzbírságot kiszabó végzés önállóan fellebbezhető, amely önmagában időhúzó tényezőt hordoz magában. Mindenképpen olyan jogkövetkezményt kell alkalmazni, amely önállóan nem támadható. Jelenleg nincs tekintettel a szabályozás például arra, hogy a késedelmes nyilatkozat figyelembevételére késlelteti-e az eljárás mihamarabbi befejezését. Ha az utólagos előadás nem okoz semmilyen érdemi kihatást az eljárás időbeli kereteire (pl. nem kell halasztani), akkor nincs miért szankciót alkalmazni. A Pp. a felek szubjektumát sem veszi figyelembe, azaz hogy vétkes volt-e a késedelmességben. E hibákat mindenképpen orvosolni kell.

6. tézis: A perfelvételt követően végzett anyagi pervezetés szabályozása alaptörvény-ellenes. Kérdés, hogy a perfelvétel lezárását követő nyilatkozattételi lehetőségek (az eventualitás relativizálása az érdemi tárgyaláson vagy a novációs jog a fellebbezési eljárásban) a fél számára ténylegesen biztosítják-e a bírósághoz fordulás jogának érvényesülését. A központi problémakör ugyanaz az érdemi tárgyalási szakban és a fellebbezési eljárásban is: az utólag elvégzett anyagi pervezetés *nem nyitja meg* valamennyi nyilatkozat vonatkozásában annak megtételének lehetőségét. Ez a probléma arra vezethető vissza, hogy a Ppn. hatálybalépése óta a tényállítás megváltoztatása, valamint az új tények előadása (a Pp. szóhasználatában: új tényállítás) ugyan már nem keresetváltoztatás, de ebből fakadóan ezek előadása nem is alapulhat az érdemi tárgyalás során elvégzett anyagi pervezetésen.

Az ezzel kapcsolatos probléma megegyezik az érdemi tárgyalási szakban és a fellebbezési eljárásban. A per érdemében úgy történhet a féltől függetlenül változás, hogy arra a félnek már nincs lehetősége a Pp. objektív szabályrendszere miatt reagálnia. A leggyakrabban változó körülmények pedig a perben a legtöbb esetben *tényállításként*

csapódnak le. Ebből következően nem véletlen, hogy az a perjogi szabályozás a megfelelő az igazságosság és véglegesség legteljesebb érvényesülése szempontjából, amelyik – természetesen észszerű, a felek perelhúzó magatartását figyelembe vevő keretek között – a lehető legnagyobb mértékben beengedi a perbe a felek tény- és jogállításait, hogy a felek jogvitája a döntés pillanatában ténylegesen, annak lehetőleg minden aspektusára kiterjedően rendeződjön.³⁶

Önmagában a perfelvételi szakot lezáró preklúzió és az érdemi tárgyalási szaknak az a rendszere, amelyet az eventualitás bevezetésével a jogalkotó megvalósított, alkotmánykonform. Az a szabályozás is alkotmánykonform, hogy a felek – bizonyos körülmények között – új tényeket állíthatnak, bizonyítási eszközöket terjeszthetnek elő vagy adott esetben keresetet, ellenkérelmet változtathatnak, alkotmánykonform, mivel a jogalkotó a fellebbezési eljárásban *értékválasztási kényszerhelyzetben* van. Minden esetben ugyanis szükségképpen állást kell foglalnia abban a kérdésben, hogy az elsőfokú eljárás során létrejött peranyagot a felek változtathatják-e.

Az érdemi tárgyalási szak vonatkozásában az a megállapítás tehető, hogy mivel a jogalkotó a Ppn. megalkotásával nem rendezte az anyagi pervezetés és az új tényállítás viszonyának kérdését, ezzel objektíve megfosztotta a felet annak lehetőségétől, hogy – az anyagi pervezetés folytán megváltozott perbeli keretek között – igényét megfelelően érvényesíthesse a bírósági eljárásban. E szabályozás sérti a bírósághoz fordulás jogát [Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bek.], és ezért alaptörvény-ellenes.

A fellebbezési eljárás vonatkozásában pedig az a megállapítás tehető, hogy mivel a nem megfelelő anyagi pervezetés csak kivételesen, *szubszidiárius jelleggel eredményezhet hatályon kívül helyezést* [Pp. 384. § (2) bek. b) pont], az eljárás végén meghozott döntés szinte kivétel nélkül *jogerős ítélet lesz*. A másodfokon elvégzett anyagi pervezetés kiüresítheti az elsőfokú eljárást úgy, hogy az eljárás végén hozott döntéssel szemben rendes perorvoslat már nem áll rendelkezésre, ezért az anyagi pervezetés felülbírálatának lehetővé tétele sérti a jogorvoslati jogot [Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bek.], és ezért alaptörvény-ellenes.

³⁶ Varga István: *Preambulum*. In: Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I-III*. HVG-Orac, Budapest, 2018. 14. bsz.

Die Entwicklungsgeschichte der Eventualmaxime und ihre Wirkung auf die schriftliche Prozessaufnahme

(Zusammenfassung der Thesen)

1. Die Gründe der Themenauswahl

Das moderne Zivilprozessrecht ist geprägt von dem Bestreben, Verfahren zügig abzuschließen,³⁷ wobei die Verfahrensdauer immer wieder in der Kritik steht.³⁸ Die Art und Weise, wie die Verfahrensordnung die Konzentration gewährleistet, hängt im Einzelfall von der Form und Struktur des gesamten Verfahrens ab.³⁹

Die Rolle und das Verhältnis zwischen Mündlichkeit und Schriftlichkeit ist ein ständiges Thema bei der Untersuchung des Verfahrensrechts, da es sich um eine grundlegende Frage in allen Verfahrensvorschriften handelt. Die Beantwortung dieser Frage während des Kodifizierungsprozesses hat Auswirkungen auf die gesamte Prozessordnung, da alle Gesetzgebung die Frage nach der Möglichkeit eines späteren (d.h. nicht rechtzeitigen) Vortrags beantworten müssen.⁴⁰ Alle Rechtsordnungen geben eine Antwort auf die Frage der Verhinderung des verspäteten Vorbringens, ungeachtet der Unterschiede in ihrer historischen Entwicklung und ihrer konzeptionellen Struktur.⁴¹ Die Einführung eines schnellen, kostengünstigen und effizienten Zivilverfahrens ist auch ein ständiges Ziel während der Gesetzgebung. Die Beschleunigung von Zivilverfahren ist eine allgemeine Forderung, und ihr Fehlen gefährdet die Effizienz der Rechtspflege.⁴²

Im Konzept der Zivilprozessordnung wurde das Ziel formuliert, „die Verfahrenseffizienz auf systemischer Ebene zu erreichen“, da die damalige Zivilprozessordnung „weder grundsätzlich noch in der Funktionsweise des Systems die Nutzung von Verfahrensmechanismen zulässt, die die Verfahrenseffizienz erheblich fördern und die Verlängerung von Verfahren wirksam verhindern würden.“⁴³ Im Anschluss an die Kodifizierung verabschiedete das Parlament das Gesetz CXXX von 2016 über die Zivilprozessordnung (uZPO), das am 1. Januar 2018 in Kraft trat. Eine wichtige Änderung war die erste Novelle der uZPO, die als Gesetz CXIX von 2020 angenommen wurde.

³⁷ Ullweit (Fn 1) 1.

³⁸ Fasching (Fn 2) 309.

³⁹ Canstein (Fn 3) 244–245.

⁴⁰ Oberhammer/Domej (Fn 4) 268.

⁴¹ Zweigert/Kötz (Fn 5) 39.

⁴² Osztoivits (Fn 7) 159.

⁴³ Az új polgári perrendtartás koncepciója, 57.

Der Gesetzgeber hat sich dafür entschieden, der Schriftlichkeit eine größere Rolle als in der Vergangenheit einzuräumen, was jedoch zwangsläufig die Einführung der Eventualmaxime mit sich bringt.⁴⁴ Es war zu erwarten, dass dieses Rechtsinstrument wieder eine Rolle spielen würde, da der Gesetzgeber im Konzept angedeutet hatte, dass die Eventualmaxime eines der Mittel sein könnte, um zu verhindern, dass sich ein Rechtsstreit in die Länge zieht, wobei er jedoch betonte, dass „die Eventualmaxime nicht als Grundsatz für das gesamte Verfahren, sondern nur in bestimmten Ausnahmefällen angewandt werden könnte.“⁴⁵

Die Doktorarbeit untersucht die Rolle der Eventualmaxime im ungarischen Zivilprozess und versucht die Frage zu beantworten, ob die Eventualmaxime einen Einfluss auf die Regeln der schriftlichen Prozessaufnahme hat. Dieses Thema wurde gewählt, weil es sich um ein Rechtsinstitut handelt, das in der zeitgenössischen ungarischen Rechtswissenschaft noch nicht analysiert wurde. Dies mag vor allem daran liegen, dass die Eventualmaxime in unserer früheren Zivilprozessordnung, dem Gesetz III von 1952, überhaupt nicht anerkannt wurde.⁴⁶

2. Die angewandten Forschungsmethoden

Die Forschungsmethodik der Doktorarbeit basiert auf drei Elementen. Neben der dogmatischen Herangehensweise stützt sich die Arbeit auf die ungarischen Prozesstraditionen (*rechtshistorische Forschung*) und berücksichtigt die Errungenschaften der europäischen Rechtsentwicklung (*Rechtsvergleichung*). Aus den forschungsmethodischen Elementen geht auch hervor, dass die Arbeit die Eventualmaxime im Rahmen der in der Präambel der uZPO formulierten gesetzgeberischen Ziele untersucht und damit dem in Artikel 28 des Grundgesetzes formulierten Gebot der Rechtsauslegung entspricht.

2.1. Rechtshistorische Forschung

Im Laufe der Geschichte des Zivilprozessrechts gab es zahlreiche Versuche, das Recht zu reformieren, um alle Formen von Prozessverschleppung zu vermeiden und wirksame Wege zur Beschleunigung der Verfahren zu finden.⁴⁷ Um ein Rechtsinstitut vollständig zu

⁴⁴ *Éless* (Fn 9) 15.

⁴⁵ *Koncepció*, 56.

⁴⁶ *Farkas/Kengyel* (Fn 11) 45.

⁴⁷ *Bender* (Fn 12) 237.

verstehen, ist es unerlässlich, seine historische Entwicklung zu verfolgen.⁴⁸ Jedes Rechtsinstitut hat seine eigenen Ursprünge. Wenn man sich dieser nicht ausreichend bewusst ist, kann man zwar bestimmte Regeln oder Praktiken übernehmen, die im Ausland gut funktionieren, aber sie werden nicht zu einem integralen Bestandteil des ungarischen Rechtssystems und führen zu Anomalien in der Rechtsanwendung, wenn sie nicht in das System der ungarischen Verfahrensentwicklung passen.

Die *Eventualmaxime* gehört zum Bereich der zeitgenössischen Rechtsgeschichte, die sich auf einen Forschungsgegenstand von besonderer Aktualität und mit einer langen historischen Geschichte konzentriert.⁴⁹ In Anbetracht der Tatsache, dass die *Eventualmaxime* eine Entwicklungsgeschichte von mehr als einem halben Jahrtausend hat, macht die Geschichte des Zivilprozessrechts einen beträchtlichen Teil der Arbeit aus. Die Länge des historischen Teils macht die Arbeit jedoch nicht historisch, da die Darstellung der Rechtsgeschichte dem besseren Verständnis des aktuellen Rechtsstreits dienen soll. Der historische Charakter der Arbeit dient also nur dazu, ihre Aktualität und ihre Relevanz für das geltende Recht zu erhöhen. Durch die eingehende rechtsgeschichtliche Analyse soll die Arbeit auch dazu beitragen, die Kenntnisse nicht nur über die geltende Rechtswissenschaft, sondern auch über die Rechtsgeschichte zu erweitern.

Zur rechtshistorischen Forschung gehört nicht nur die Aufarbeitung von Sekundärquellen der Zeit, sondern auch die Analyse von Primärquellen, d.h. zum einen die Untersuchung der einschlägigen obergerichtlichen Rechtsprechung, zum anderen die Darstellung der zeitgenössischen Gerichtspraxis anhand von Archivquellen, da die eigentliche Tiefe einer rechtshistorischen Forschung in der Analyse von Archivquellen liegt.

2.2. Dogmatische und teleologische Auslegung

Die dogmatische Auslegung als Element der Forschungsmethodik bedarf einer kürzeren Erläuterung, da Dogmatik und Rechtsgeschichte, wie oben dargelegt, eng miteinander verbunden sind und die theoretischen Grundlagen in der Entwicklungsgeschichte des Verfahrensrechts gelegt wurden. Obwohl das Verfahrensrecht eine, wenn nicht sogar die praktischste aller Disziplinen ist, steht es auf denselben soliden theoretischen Grundlagen wie beispielsweise das Strafrecht. Nur gesetzgeberische, literarische und praktische Lösungen, die mit der Lehre des Verfahrensrechts übereinstimmen, können akzeptiert werden. Die Erforschung dieser Grundlagen wurde wegen der Wahl des Themas als

⁴⁸ *Krackte* (Fn 13) 2.

⁴⁹ *Stipta* (Fn 15) 39.

besonders gerechtfertigt und wichtig angesehen, da die Eventualmaxime in der ungarischen Rechtswissenschaft ein nicht bekanntes Rechtsinstitut ist.

Das Grundgesetz enthält eine Reihe von Anforderungen an die Rechtsauslegung, deren persönliche und materielle Reichweite unterschiedlich ist.⁵⁰ Bei der Abfassung von Artikel 28 ließ sich der Verfassungsrechtler von der Notwendigkeit leiten, die Begründungskultur in den ungarischen Gerichten zu verändern, und legte im Zuge dessen das Erfordernis einer verfassungskonformen und objektiv teleologischen Auslegung fest.⁵¹

Mit der siebten Grundgesetzänderung wurde auch die subjektiv-teleologische Auslegung – d.h. der konkrete Zweck des konkreten Gesetzgebers – auf eine verfassungsrechtliche Ebene gehoben.⁵² Zwar muss ein Gesetz nach wie vor auf der Grundlage seines Zwecks und seiner Übereinstimmung mit dem Grundgesetz ausgelegt werden, aber bei der Bestimmung dieses Zwecks müssen die Präambel des Gesetzes und die Begründung des Vorschlags zum Erlass oder zur Änderung des Gesetzes – im Falle der uZPO die ministerielle Begründung – berücksichtigt werden. Das Auslegungserfordernis des Artikels 28 ist ein starkes Mandat für die Gerichte, die bestimmen können, was ein moralisches und wirtschaftliches Ziel ist, das mit dem gesunden Menschenverstand und dem Gemeinwohl übereinstimmt.⁵³

Hinsichtlich des dogmatischen Ansatzes ist zu betonen, dass er zwar die Gefahr birgt, nicht bis zur Schwelle der Rechtsanwendung vorzudringen, die vertiefte Darstellung theoretischer Zusammenhänge aber nicht zwecklos ist, da eines der Hauptziele der Arbeit darin besteht, dogmatisch fundierte Erkenntnisse zu bestimmten Vorschriften der uZPO zu liefern, die nicht nur von der Rechtsprechung, sondern auch von der Rechtspraxis bei ihrer Arbeit genutzt werden können. Aus diesem Grund wird in der Arbeit auch auf die Gerichtspraxis zurückgegriffen.

2.3. Rechtsvergleichung

Der Gesetzgeber hat während des Kodifizierungsprozesses mehrfach darauf hingewiesen, wie wichtig es ist, den Besitzstand der europäischen Rechtsentwicklung zu berücksichtigen, also es konnte nicht vermerkt werden, andere Rechtssystemen zu prüfen.

(1) Die untersuchten Rechtsordnungen. Die erste Frage, die im Zusammenhang mit dem Rechtsvergleich zu beantworten ist, lautet, welche Rechtsordnungen dem Vergleich

⁵⁰ *Blutman* (Fn 17) 467.

⁵¹ *Jakab* (Fn 18) 86.

⁵² *Jakab* (Fn 18) 89–91.; *Blutman* (Fn 19) 90.

⁵³ *Jakab* (Fn 18) 93.

zugrunde liegen. Die verschiedenen Rechtsordnungen lassen sich anhand mehrerer Kriterien in Rechtsfamilien (Rechtsmächte) einteilen. *Zweigert/Kötz* nannten als erstes dieser Kriterien den historischen Hintergrund und die historische Entwicklung.⁵⁴ Sie stellten in diesem Zusammenhang fest, dass sich das französische und das deutsche Recht zu Beginn des 19. Jahrhunderts unterschiedlich entwickelt hatten, so dass eine rechtsvergleichende Methodik notwendig war, da sonst nur allgemeine, abstrakte Aussagen zur Unterscheidung von Common Law-Ländern getroffen werden konnten.⁵⁵ Daher habe ich in dieser Arbeit die Lösungen Deutschlands, Österreichs und der Schweiz – als sie zum germanischen Rechtskreis gehören – untersucht. Was die beiden erstgenannten Länder betrifft, so ist die Analyse aus historischer Sicht zweifelsohne fundiert. Im Falle der Schweiz ist dies nicht unbedingt der Fall, aber der Gesetzgeber hat in der Ministerialbegründung ausdrücklich betont, wie wichtig es ist, die schweizerische Zivilprozessordnung von 2008 zu berücksichtigen, und so habe ich in der Arbeit auch deren Lösungen untersucht.

Das französische Zivilprozessrecht wird in der Doktorarbeit jedoch nicht analysiert. Die Gründe dafür sind zum einen die von *Zweigert/Kötz* aufgezeigten Unterschiede und zum anderen die Tatsache, dass der Einfluss des französischen Prozessrechts in Ungarn als eher indirekt zu betrachten ist, obwohl zu Beginn der Kodifikation des Zivilprozessrechts ein auf dem französischen Zivilprozessrecht basierender Entwurf von *Kornél Emmer* vorbereitet wurde. Der indirekte Einfluss des französischen Zivilprozessrechts erfolgte über das deutsche Prozessrecht, das in den Arbeiten zur Geschichte des deutschen Zivilprozessrechts im 19. Jahrhundert ausführlich analysiert wird.⁵⁶

(2) *Die Methodik der Rechtsvergleichung.* In dieser Arbeit wird die ausländischen Lösungen auf zwei Arten untersucht und ihre Ergebnisse verglichen: erstens wird der Entwicklungsbogen jedes Staates auf historischer Ebene vorgestellt und daraus Schlüsse gezogen (chronologischer Ansatz). In den *Kapiteln II-IV* wird dieser Ansatz angewendet.

Kapitel VI der Dissertation stellt eine Abkehr von den vorangegangenen Kapiteln dar, in denen das methodische Prinzip des Rechtsvergleichs die *Funktionalität* ist. Der Gedanke ist, dass nur ein Vergleich von Rechtsinstituten, die in verschiedenen Rechtsordnungen dieselbe Funktion erfüllen, realistische Ergebnisse liefern kann. In dieser Arbeit werden die Konzentrationsmaxime und die Prozessförderungspflicht untersucht, die der Gesetzgeber – in der ministeriellen Begründung ausdrücklich erwähnt – auf der

⁵⁴ *Zweigert/Kötz* (Fn 5) 68.

⁵⁵ *Zweigert/Kötz* (Fn 5) 69.

⁵⁶ *Ahrens* (Fn 27) 44–82.; *Nörr* (Fn 27) 61–92.

Grundlage von Lösungen aus ausländischen Rechtsordnungen⁵⁷ in der uZPO geregelt hat. Diese Methode des Rechtsvergleichs wird daher in *Kapitel VI* in den Vordergrund treten, da eine objektive teleologische Rechtsauslegung dieser Rechtsvorschriften eine Prüfung der als Vorbild dienenden ausländischen Rechtsordnungen erfordert. Die Prüfung ausländischer Lösungen ist also im Grunde nichts anderes als ein Element, das für eine objektive teleologische Auslegung ihrer ungarischen Pendanten unerlässlich ist.

Neben der Beschreibung ausländischer Lösungen befasst sich der Aufsatz auch mit den Harmonisierungsbestrebungen, von denen zwei besonders hervorzuheben sind, nämlich die „*Principles of Transnational Civil Procedure*“ und die „*European Rules of Civil Procedure*“, die beide unter Mitwirkung von UNIDROIT ausgearbeitet wurden und deren Beschreibung einen wertvollen Beitrag zur sachgerechten Auslegung der internationalen Entwicklungen leisten kann.

3. Die Struktur der Dissertation

Die Doktorarbeit ist in 7 Kapitel unterteilt, die sich im Wesentlichen in zwei Hauptteile gliedern lassen. Der erste Teil (*Kapitel I-IV*) befasst sich mit den dogmatischen Grundlagen und der historischen Entwicklung der Eventualmaxime, während der zweite Teil die Rolle des Rechtsinstruments in den grundlegenden Kapiteln der geltenden Zivilprozessordnung und in der schriftlichen Prozessaufnahme beschreibt (*Kapitel V-VII*). Die Arbeit enthält eine Reihe von Exkursen, die zwar nicht direkt mit der Eventualmaxime zu tun haben, aber dogmatische Teilaspekte darstellen, die hoffentlich zu einem besseren Verständnis des historischen oder geltenden rechtlichen Regelungszusammenhangs beitragen und die untersuchten Zusammenhänge in einen breiteren Kontext stellen.

3.1. Die dogmatischen Grundlagen und die historische Entwicklung

Kapitel I gibt einen besonderen Einblick in das Rechtsinstitut der Eventualmaxime, wobei ihre theoretischen Grundlagen untersucht und die wichtigsten Kontexte, in denen es angewendet wird, vorgestellt werden. Das Kapitel beschreibt einige Definitionen der Eventualmaxime, eine Analyse ihrer begrifflichen Elemente, ihr Verhältnis zu anderen Prozessmaximen (wie der Dispositionsmaxime, der Verhandlungsmaxime, der Konzentrationsmaxime und der Prozessförderungspflicht), die Rolle der Eventualmaxime im Zivilprozess sowie die Vor- und Nachteile ihrer Anwendung.

⁵⁷ Kallweit (Fn 29) 13.

Die begrifflichen und theoretischen Elemente werden mit einer Reihe von Beispielen aus der Rechtsgeschichte, dem ausländischen Recht und dem geltenden Recht veranschaulicht und tragen so zum Verständnis der Grundlagen des Themas bei. Es mag sich die Frage stellen, warum die Dissertation die theoretischen Elemente nicht am Ende der Arbeit zusammenfasst, wenn der Rechtsbegriff durch die Veranschaulichung mit verschiedenen Beispielen verstanden werden kann. Der Grund dafür ist, dass die in Kapitel I gemachten Ausführungen zwar nach der Interpretation der restlichen Arbeit in einem anderen Licht beleuchtet werden, das Kapitel aber für die späteren Kapiteln einen größeren Mehrwert hat als die späteren Ausführungen in Kapitel I.

Die *Kapitel II-IV* enthalten einen Abriss der historischen Entwicklung, wobei der Schwerpunkt zunächst auf der deutsch-österreichischen Entwicklung (ausgehend von den deutschen Wurzeln des Rechtsinstituts) und dann auf der ungarischen Regelung liegt. Es ist wichtig zu betonen, dass die historische Entwicklung des deutschen und österreichischen Verfahrensrechts (*Kapitel II*) in ihren Grundzügen – und insbesondere der Geist der entstandenen Prozessordnungen – Ende des 19. Jahrhunderts abgeschlossen war. Auf die Entwicklung der deutschen Prozessgeschichte und des gemeinen Rechts soll kurz eingegangen werden, weil sie das österreichische Zivilprozessrecht entscheidend beeinflusst hat.

Die Untersuchung der historischen Entwicklung Ungarns beginnt mit dem Ende des 18. Jahrhunderts, da der Zweck und die Funktion des Kapitels II im Wesentlichen darin bestehen, Kapitel III vorzubereiten. In diesem Teil der Dissertation werden nämlich die Auswirkungen der österreichischen allgemeinen Gerichtsordnung (AGO) von 1781 auf die Entwicklung des ungarischen Zivilprozessrechts dargestellt, das – ob unter demselben oder einem anderen Namen – schließlich bis 1915 die Grundlage der ordentlichen Gerichtsverfahren in Ungarn bildete. Einerseits wird die zweimalige Einführung der AGO in Ungarn (1785 und 1852) kurz beschrieben und bewertet, andererseits wird das Regelungssystem der Gesetzartikel LIV von 1868, der Unterschied zwischen ordentlichen und summarischen Verfahren beschrieben.

Gesetzartikel I von 1911, das auf den Grundsätzen der Mündlichkeit, der Öffentlichkeit und der Unmittelbarkeit beruhte, erkannte die *Eventualmaxime* zwar nicht als allgemeine Regel an, wendete sie aber in bestimmten Ausnahmefällen an, die daher in Kapitel IV beschrieben werden, ebenso wie der interessante historische Hintergrund der teilweisen Wiedereinführung der *Eventualmaxime* nach Inkrafttreten von Gesetzartikel XXXIV von 1930.

3.2. Die Anwendung der Eventualmaxime im geltenden Recht

Kapitel V stellt die Entwicklung und die Merkmale des Hauptverhandlungsmodells vor, das der Struktur der uZPO zugrunde liegt. Es beschreibt die theoretischen und praktischen Grundlagen des Modells (Baur-Bender-Modell), die derzeit vorherrschenden Verhandlungsmodelle und innerhalb dieser die Merkmale des Hauptverhandlungsmodells. Darüber hinaus werden die grundlegenden Merkmale ausländischer Verhandlungsmodelle für die Bewertung des ungarischen Hauptverhandlungsmodells beschrieben.

Kapitel VI erforscht die Wurzeln der Eventualmaxime im Kapitel der Prozessmaximen. Es stellt das gesetzgeberische Konzept der Grundsätze vor und liefert eine detaillierte Analyse von zwei der Grundsatzregeln, nämlich der Konzentrationsmaxime und der Prozessförderungspflicht. Es wird gezeigt, dass die Eventualmaxime darauf abzielt, die Konzentration des Rechtsstreits zu erreichen, indem die zeitlichen und inhaltlichen Anforderungen an die Prozesshandlungen der Parteien erhöht werden. Es wird ein Rechtsvergleich mit dem deutschen Zivilprozessrecht bei der Konzentrationsmaxime und mit dem österreichischen und deutschen Zivilprozessrecht bei der Prozessförderungspflicht angestellt und die Lösungen in den Mustervorschriften aufgezeigt.

In *Kapitel VII* werden die Auswirkungen der Eventualmaxime auf die schriftliche Prozessaufnahme anhand der Vorschriften des § 203 Abs. 1 bis 2 und des § 183 Abs. 5 der uZPO dargestellt. Es beantwortet die Frage, wann die Prozessaufnahme beginnt, beschreibt das Verfahren zur Einreichung eines Schriftsatzes und verschiedene Rechtsfolgen gegen verzögerndes Verhalten.

4. Die Ergebnisse der Dissertation

These 1: Das liberale und das soziale Prozessmodell sind im 19. Jahrhundert entstanden, weil der Gesetzgeber sich von der Eventualmaxime lösen wollte.

Das Verhältnis zwischen den Parteien und dem Gericht wird durch verschiedene Prozessmaximen, wie einerseits die Dispositions- und Verhandlungsmaxime und andererseits die Offizial- und die Untersuchungsmaxime andererseits, typisiert wird. Es ist jedoch wichtig zu betonen, dass sie nur dann hätten entstehen können, wenn der Gesetzgeber beschlossen hätte, von der Eventualmaxime abzuweichen.

Die verschiedenen Prozessmodelle sind daher auch ein wichtiger Anhaltspunkt für die Mittel, mit denen der Gesetzgeber die Eventualmaxime ersetzt hat, da er versucht hat, die Eventualmaxime zu beseitigen, indem er die Rolle des Richters als umstürzlerische

Instanz eingeführt und gestärkt hat. So war die Eventualmaxime kein Merkmal der AGPO, da dort Official- und Untersuchungsmaxime eine große Rolle spielten, und deshalb war es eines der wichtigsten Merkmale der österreichischen allgemeinen Gerichtsordnung, die auf dem Prinzip der Halbkontrolle und dem Prozessprinzip beruhte (das nicht als liberales Prozesssystem eingestuft werden kann, da es zwar auf der Halbkontrolle beruhte, die Eventualmaxime aber die Freiheit der Parteien stark einschränkte).

Das Problem der Prozessverschleppung in der deutschen Reichs-Civilprozeßordnung bestand darin, dass das Prozesssystem zwar nicht darauf abzielte, die Eventualmaxime als allgemeine Regel anzuwenden, und damit einen Bruch mit dem Common Law vollzog, den Richtern aber auch keine starken Hebel der zwingenden Rechtsprechung an die Hand gab, um eine Prozessverschleppung wirksam zu verhindern. Obwohl es die gerichtliche Präklusion kannte, wurde sie nur in begrenztem Umfang angewandt (und dann auch nur im Zusammenhang mit dem verspäteten Vortrag des Beklagten). Im Gegensatz dazu haben die österreichische und die ungarische Verfahrensordnung ein Gleichgewicht gefunden, das in doktrinärer Hinsicht dem Zweck der Konzentration wirksam dient.

These 2: Die Dispositionsmaxime kann nicht als prozessuale Verpflichtung interpretiert werden.

In der prozessrechtlichen Literatur wird traditionell zwischen Lasten und Pflichten in Bezug auf Prozesshandlungen unterschieden.⁵⁸ Erstere stellen die überwiegende Mehrheit dar und implizieren, dass die Parteien sie erfüllen, um bestimmte prozessuale Nachteile zu vermeiden (z. B. Beweislast, Darlegungslast).⁵⁹ Letztere sind in der Tat rechtliche Verpflichtungen, die sowohl gegenüber dem Gericht als auch gegenüber der gegnerischen Partei geschuldet sind.⁶⁰

Es lässt sich nicht leugnen, dass der Gesetzgeber im Kapitel über die Prozessmaximen eine Reihe von Pflichten festgelegt hat, wie die Prozessförderungspflicht, die Wahrheitspflicht und den Grundsatz von Treu und Glauben, der ebenfalls als Pflicht gilt. Deren Verletzung wird mit Sanktionen geahndet, die der Gesetzgeber in den meisten Fällen bereits im Kapitel über die Grundsätze selbst zum Ausdruck bringt [vgl. §. 4. Abs (4) und § 5. Abs. (2) der uZPO].

⁵⁸ Uzelac (Fn 30) 12.

⁵⁹ Rauscher (Fn 31) Rn 34.

⁶⁰ Rauscher (Fn 31) Rn 35.

These 3: Die Streichung des Kapitels über die Prozessmaximen ist gerechtfertigt.

Das Kapitel über die Prozessmaximen ist das wichtigste Instrument des Gesetzgebers, um die Rechtsprechung und die Rechtsprechung zu den Grundsätzen, die die gesamte Prozessordnung durchdringen, einzugrenzen und die Auslegung vorzunehmen, die er selbst in der täglichen Anwendung des Gesetzes sehen möchte. Dieser Ansatz ist weitgehend charakteristisch für den Kapitel der Prozessmaximen der geltenden ZPO, insbesondere wenn man hinzufügt, dass Artikel 28 des Grundgesetzes auch die ministerielle Begründung als Maßstab für die Auslegung des Gesetzes nennt. Der Gesetzgeber hat in dieser Vorschrift deutlich gemacht, in welche Richtung sich seiner Meinung nach die Rechtsprechung bei der Auslegung der neuen gesetzlichen Bestimmungen bewegen soll. Und an dieser Richtung hält der Gesetzgeber auch dann fest, wenn die Lösungen ansonsten doktrinär falsch sind.

In Anbetracht der ungarischen Prozesstradition halte ich ein Kapitel über Prozessmaximen nicht für notwendig. Die Tatsache, dass es im ungarischen Verfahrensrecht ein Kapitel über Prozessmaximen gibt, ist ein sozialistisches Erbe, von dem sich der Gesetzgeber bei der jüngsten Kodifikation des Zivilprozessrechts nicht lösen wollte. Als Beleg für das sozialistische Erbe genügt es, den Grundsatz von Treu und Glauben anzuführen, der in der früheren Zivilprozessordnung als wichtigster Grundsatz zur Gewährleistung der sozialistischen materiellen Gerechtigkeit verankert war und auf einer ausgeprägt sozialistischen Rechtsauffassung beruhte.⁶¹

These 4: Die Beibehaltung der § 203 Abs. (1)-(2) der uZPO ist nicht notwendig.

Es ist eine grundlegende Reform des schriftlichen Verfahrens notwendig, deren wichtigster Punkt die Aufhebung des § 203 der uZPO ist. Einer der wesentlichen Gründe für den Formalismus des schriftlichen Verfahrens ist die „Kategorisierung“ der einzelnen Schriftsätze in eine gesonderte Kategorie und die für sie geltenden besonderen Vorschriften. Dies macht die Regeln für den Schriftsatz äußerst schwerfällig, obwohl der vorbereitende Teil des Hauptverhandlungsmodells so flexibel wie möglich sein sollte.

Das Rechtsfolgensystem der § 203 Abs. (1)-(2) der uZPO ist im Wesentlichen eine Vervielfältigung von Rechtstexten, deren Redundanz auch darauf zurückzuführen ist, dass andere Bestimmungen des Gesetzes die Streitsituationen, die der Gesetzgeber mit diesen formalistischen Bestimmungen lösen will, angemessen behandeln.

⁶¹ Névai (Fn 35) 519.

These 5: Die Sanktionierung der nicht rechtzeitigen Vorbringen mit Ordnungsgeld kann die Prozessverschleppung nicht vermeiden.

Der objektive Grund dafür ist, dass die Rechtsvorschriften die Einreichung von Einsprüchen während der Einleitung des Verfahrens nicht verhindern und das Ordnungsgeld ein solches Verhalten nur nachträglich sanktioniert. Andererseits wird das Ordnungsgeld diejenigen nicht abschrecken, die den Rechtsstreit tatsächlich verzögern wollen. Drittens kann sie die Verzögerung nicht verhindern, weil gegen das Ordnungsgeld eine Berufung eingelegt werden kann, was an sich schon zu einer Verzögerung des Verfahrens führt. In jedem Fall muss eine Rechtsfolge angewandt werden, die nicht unabhängig angefochten werden kann. So berücksichtigen die Vorschriften derzeit nicht, ob die Berücksichtigung einer verspäteten Erklärung den zügigen Abschluss des Verfahrens verzögert. Wenn das verspätete Vorbringen keine wesentlichen Auswirkungen auf den zeitlichen Ablauf des Verfahrens hat (z. B. keine Vertagung), besteht kein Grund, eine Sanktion zu verhängen. Die uZPO berücksichtigt auch nicht das Subjekt der Parteien, d.h. ob sie die Verzögerung verschuldet haben. In jedem Fall müssen diese Fehler behoben werden.

These 6: Die Regelung der materiellen Prozessleitung nach der Prozessaufnahme ist verfassungswidrig.

Das zentrale Problem ist in der Hauptverhandlung und im Berufungsverfahren dasselbe: die nachträgliche Verwirklichung der materiellen Prozessleitung eröffnet die Möglichkeit, Erklärungen abzugeben nicht für alle Erklärungen. Dieses Problem ist darauf zurückzuführen, dass seit dem Inkrafttreten der uZPO die Änderung von Tatsachen und der Vortrag neuer Tatsachen (in der Sprache der uZPO: neue Tatsachenbehauptung) keine Klageänderung mehr sind, sondern dass ihr Vortrag auf die materiellen Prozessleitung nicht gestützt werden kann.

Das Problem ist in der Hauptverhandlung und im Berufungsverfahren dasselbe. Unabhängig von der Partei kann eine Änderung des Streits eintreten, auf die die Partei aufgrund der objektiven Regeln der uZPO nicht mehr reagieren kann. Die Regelung, dass die Parteien sowohl in der Hauptverhandlung als auch im Berufungsverfahren unter bestimmten Voraussetzungen neue Tatsachen vortragen, Beweismittel vorlegen oder gegebenenfalls die Klage oder Widerklage ändern können, ist ebenfalls verfassungsgemäß, da sich der Gesetzgeber zB im Berufungsverfahren in einer wertenden Situation befindet. Jedenfalls muss der Gesetzgeber zu der Frage, ob die Parteien den Inhalt des erstinstanzlichen Verfahrens ändern können, zwingend Stellung nehmen.

In Bezug auf die Hauptverhandlung kann festgestellt werden, dass der Gesetzgeber, da er die Frage des Verhältnisses zwischen der materiellen Prozessleitung einer neuen Tatsache und der neuen Tatsachenfeststellung durch die Novelle der uZPO nicht geregelt hat, der Partei objektiv die Möglichkeit genommen hat, ihren Anspruch im Gerichtsverfahren innerhalb des geänderten prozessualen Rahmens, der sich aus der materiellen Schaffung einer neuen Tatsachenfeststellung ergibt, ordnungsgemäß durchzusetzen. Diese Regelung verletze das Recht auf gerichtliches Gehör [Artikel XXVIII Absatz 1 des Grundgesetzes] und sei daher verfassungswidrig.

In Bezug auf das Rechtsmittelverfahren ist festzustellen, dass die am Ende des Verfahrens ergangene Entscheidung fast ausnahmslos ein Endurteil sein wird, da eine unzureichende materielle Prozessleitung nur ausnahmsweise und subsidiär zu einer Aufhebung führen kann [uZPO § 384 Abs. (2) Punkt b)]. Eine Überprüfung der materiellen Prozessleitung in zweiter Instanz kann das erstinstanzliche Verfahren leerlaufen lassen, so dass gegen die Entscheidung am Ende des Verfahrens kein ordentliches Rechtsmittel eingelegt werden kann; die Zulassung einer Überprüfung der materiellen Prozessleitung verstößt daher gegen das Recht auf Rechtsmittel [Artikel XXVIII Abs. (7) des Grundgesetzes] und ist daher grundgesetzwidrig.

A témakörrel összefüggő publikációk – Die themenspezifischen Publikationen

1. *Az új Pp. hatásai az eljárások időszerűségére.* In: Mailáth György Tudományos Pályázat 2017 – Díjazott dolgozatok. Budapest, 2018. 155–192.
2. *The Eventualmaxime in the Hungarian Civil Procedure – A Historical Perspective.* In: Frenkel, D. A. – Varga, N (eds.): *New Studies in History and Law.* ATINER, Athens, 2019. 79–90.
3. *Questions about the Principle of Concentration of Proceedings.* *Studii si cercetari juridice Europene / European Legal Studies and Research* 11 (2019), 242–250.
4. *A perkoncentráció alapelvi jellegéről.* In: Erdős Csaba (szerk.): *Doktori Műhelytanulmányok 2019 – Doctoral Working Papers 2019.* Gondolat, Budapest, 2019. 272–286.
5. *Az eshetőségi elv a plósz perrendtartás perfelvételi tárgyalásán.* *FORVM Publicationes Doctorandorum Juridicorum* (2021) XI. évf. 87–100.
6. *A felek eljárástámogatási kötelezettsége a jogösszehasonlítás szemszögéből.* *FORVM. Acta Juridica et Politica* 2021/3. 427–432.
7. *Az eshetőségi elv alkalmazásának dogmatikai alapjai a polgári peres eljárásban.* *Iustum Aequum Salutare* 2021/4. 281–320.
8. *Az eventualitás elvének hatása a perfelvételi nyilatkozatok előterjesztésére.* *Magyar Jog* 2022/2. 65–75.
9. *A felek eljárástámogatási kötelezettségének dogmatikai értékelése.* *Jogtudományi Közlöny* 2022/2. 71–79.
10. *The Changes in the Right of Novelty in Hungarian Civil Procedure in the Interwar Period.* *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa* 2022/2. 245–259.
11. *A szóbeliség és közvetlenség térnyerése az osztrák polgári perben.* *Jogtörténeti Szemle* 2022/2. 45–53.

12. *A perelhúzás liberális szankciórendszerének XIX. századi kialakulása a német jogterületen.* Iustum Aequum Salutare 2022/4. 81–96.

13. *A beneficium novorum a XIX-XX. századi magyar perjogi reformtörekvések tükrében.* Pro Futuro 2022/2. (postprint)

14. *Az írásbeli polgári per jellemzői az 1868. évi LIV. törvénycikkben.* Állam- és Jogtudomány 2022/3. 80–106.